

JELENA JOVOVIĆ
STEFAN JANJIĆ

20
23
UNATRAG

OSVRT NA DEZINFORMACIJE
U 2023. GODINI

**FAKE
NEWS**
tragač

**2023. unatrag: Osvrt na
dezinformacije u 2023. godini**

Novosadska novinarska škola

Za izdavača
Milan Nedeljković

Autori
Jelena Jovović
Stefan Janjić

Urednik
Stefan Janjić

Dizajn
Stefan Janjić

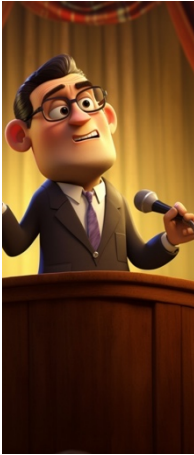
Novi Sad
Mart 2024.

**JELENA JOVOVIĆ
STEFAN JANJIĆ**

**20
23
UNATRAG**

**OSVRT NA DEZINFORMACIJE
U 2023. GODINI**

PREDGOVOR

U javnoj komunikaciji sve je više taktika zamagljivanja granice između istine i laži

Šta se dešava kada se u digitalnim interfejsima kao što su Jutjub, Fejsbuk i Tviter društveni odnosi masovno medijalizuju? Ovo pitanje postavio je pisac Kristijan Salmon u predgovoru svojoj „[Strategiji Šeherezade](#)“. On veruje da je „ekspanzija interneta poremetila ekonomiju diskursa – njihovu produkciju, akumulaciju i cirkulaciju – te narušila mesto i status verodostojnosti narativa (političkog, ekonomskog, naučnog, religioznog), podelu na istinito i lažno, stvarnost i fikciju“. Salmon ovu promenu naziva „trijumfom storitelinga“.

Granica između istine i laži sve se više zamagľjuje, a oni kojima je posao da *zamađľuju* – čine to na sve perfidniji način, kako bi izbegli da budu uhvaćeni. U tom smislu možemo uočiti pseudodubokoumne verbalizme (pompezne besmislice koje zvuče umno, ali su samo gramatički ispravne), baljezganje (eng. bullshit, pričanje bez odgovornosti prema istini) i izvrđavanje (eng. paltering, zavaravanje upotrebom istinitih tvrdnji). Ovakav ambijent doprineo je tome da je danas dezinformaciju, u njenom klasičnom obliku, sve teže uhvatiti.

Suočeni s fektčeking inicijativama – profesionalnim (Metin program) i volonterskim (ocene publike na Iksu) – mediji, čak i oni krajnje neprofesionalni, izbegavaju laganje koje bi bilo lako oborivo. Shvatili su da je bezbolnije preuveličati i dramatiizovati nego slagati. Više se pažnje posvećuje emocijama nego izmišľljanju. U onlajn medijima sveprisutno je kopejst novinarstvo, pa se najčešće samo formulacije naslova razlikuju: svaki medij nastoji da odabere najjaču storiteling-toľjagu za naslovni blok, dok se oko osnovnog teksta ne vredi truditi. „Učimo da pretpostavľjamo kakav će materijal odgovorati našem plemenu i doneti nam najgromoglasniji aplauz. I Fejsbuk nas za to nagrađuje i taj poželjan sadržaj gura dalje, brže i češće. Zajednici je svejedno ako je on lažan, pogrđdan ili

potpuno besmislen“, piše Siva Vajdijanatan u knjizi „[Anti-društvene mreže](#)“.

S besmislom, baš onakvim koji Vajdijanatan primećuje, teško je boriti se. Redakcija FakeNews Tragača neretko nailazi na sadržaje koji su toliko besmisleni da deluje kao da su zaštićeni količinom gluposti koju sadrže – ne znate s koje biste im strane prišli. Možda je rešenje u tome da uopšte ne prilazite, ko bi uopšte poverovao u takav sadržaj? Taman kada to pomislite, vidite da je sporni tekst, tvit ili klip prikupio gomilu pozitivnih reakcija.

Nakon pandemije i prve faze rata u Ukrajini, koje su mesecima intrigirale javnost, u 2023. godini svedočili smo brojnoj smeni aktuelnih tema, pa i potrebi medija da brže aktiviraju emocionalne mehanizme svoje publike. Kako bismo bliže objasnili kontekst u kojem smo se bavili analizom dezinformacija, u ovoj publikaciji predstavimo ključne događaje po mesecima, uz podsećanja na najčešće tipove manipulacija.

„Zajednici je svejedno ako je sadržaj lažan, pogrdan ili potpuno besmislen“
Siva Vajdijanatan

DEZINFORMACIJE U BROJEVIMA

Tim FakeNews Tragača je tokom 2023. godine uočio i analizirao 201 dezinformaciju, od kojih je većina potekla sa različitih platformi za društveno umrežavanje i deljenje sadržaja (društvenih mreža). Tokom 2023. godine u medijskim objavama registrovan je i pad broja dezinformacija koje potiču iz medija, kao i to da su mejnstrim mediji postali znatno oprezniji u iznošenju eksplicitnih, oborivih dezinformacija. Pre su se pre odlučivali za miks propagande, senzacionalizma i akrobacije podacima nego za plasiranje direktnih laži.

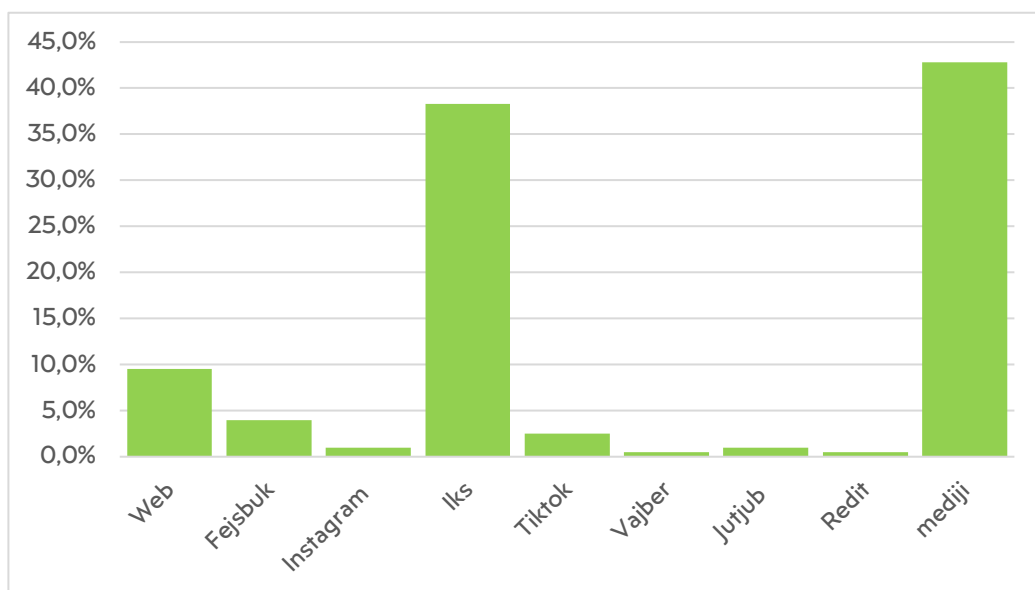
Među medijima koji su najčešće širili lažne i manipulative vesti u 2023. godini izdvajaju se Informer, Nulta tačka, Srpski telegraf, Srbin info i Alo. Ovde treba napomenuti da se

201
dezinformaciju
uočila je
redakcija
FakeNews
Tragača tokom
2023. godine

Zlatnog Pinokija dobio je **Informer**, srebrnog **Nulta tačka**, a bronzanog **Srpski telegraf**

ovo rangiranje oslanja na sistem označavanja / tagovanja medija koji su preneli netačan ili manipulativan sadržaj i ne obuhvata one medije koji su u skladu sa profesionalnim standardima po objavljivanju naših analiza objavili ispravke tekstova koji sadrže netačne informacije. A tokom 2023. godine registrujemo rekordan broj ispravki objavljenih u medijima od početka rada FakeNews Tragača, prvenstveno zahvaljujući medijima koji pripadaju Adria Media Grupi, sada WIRELESS media grupi (Kurir, Mondo, Espresso) koji su objavili ispravke i izvinjenja svojim čitaocima za sve do tada tagovane tekstove.

Procentualno **učešće platformi i medija u ukupnom broju uočenih dezinformacija**

Kada su u pitanju dezinformacije koje potiču sa društvenih mreža, najveći doseg a posledično i najveći uticaj imale su dezinformacije koje su plasirali Saša Borojević i Milan Jovanović poznatiji kao Strongmen.

U najvećoj meri zahvaljujući prijavama čitalaca koji su posumljali u njihovu tačnost, tim FakeNews Tragača analizirao je i 19 objava koje potiču sa veb-sajtova, uglavnom onih koji manipulativno promovišu različite preparate namenjene prevenciji i „lečenju bolesti“ ili sajtovima koji računaju na lakovernost korisnika interneta kako bi ostvarili finansijsku dobit.

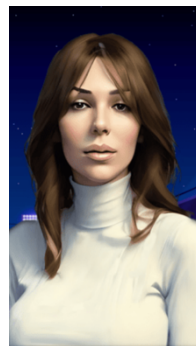
DOGAĐAJI I DEZINFORMACIJE

JANUAR

Početak 2023. nagovestio je „tešku“ godinu, kako u Srbiji tako i u svetu. Na Badnje večer, u Gotovuši kod Štrpca, ranjena su dvojica srpskih dečaka, posle čega je Srpska lista organizovala protest u Štrpcu. Desetak dana kasnije, usled obilnih padavina, suočili smo se sa bujičnim poplavama – u kojima su u Novom Pazaru dva muškarca izgubila život. Međunarodna „petorka“ posetila je Beograd povodom, tada još uvek neobjavljenog, francusko-nemačkog plana za Kosovo i upozorila na moguće posledice njegovog neprihvatanja¹.

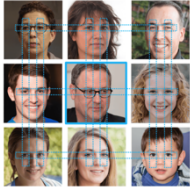
Centar za nestalu i zlostavljaniu decu i Igor Jurić pokrenuli su na društvenim mrežama kampanju podrške uvođenju sistema Amber alert u Srbiji. Ubrzo se deo javnosti usprotivio ovoj kampanji, oslanjajući se uglavnom na [dezinformacije](#) koje potiču od Saše Borojevića, prema kojima iza Amber alerta stoje pedofili, duboka država na čelu s Klintonovima, Džon Podesta, Laura Silsbi-Gejler i drugi.

Najveću pažnju čitalaca FakeNews Tragača tokom januara 2023. godine izazvao je [tekst](#) u kome je raskrinkan slučaj Saše Sredanović, koja je svoju ekspertizu iz oblasti sportske psihologije gradila na nepostojećoj diplomi i nepostojećem profesionalnom angažmanu. Nakon što je objavljena ova analiza, čitaoci FakeNews Tragača počeli su da nam prijavljuju i druge slične sumnjive slučajeve.

Analiza lažnih navoda u biografiji **Saše Sredanović** postala je najčitaniji tekst u istoriji FakeNews Tragača

¹ Pregled najvažnijih događaja oslanja se na Insajderov „Osvrt na 2023. godinu“ ([1](#), [2](#), [3](#), [4](#)), dok je pregled dezinformacija i najčitanijih tekstova utemeljen na rubrici Unatrag FakeNews Tragača ([5](#)).

Nepostojeći
ekspert **Danijel
Smit**

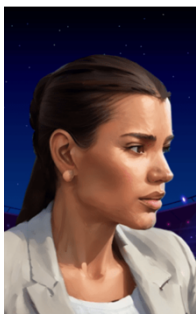
predstavljao se
medijima
koristeći
fotografiju koju
je kreirala AI.

FEBRUAR

Februar je počeo posebnom sednicom Skupštine Srbije o KiM na kojoj je izglasan Izveštaj Vlade o pregovorima sa Kosovom. U istom mesecu usvojen i je set pravosudnih zakona, desničari su protestovali zbog francusko-nemačkog plana koji je javno [objavljen](#) tek pretposljednog dana februara 2023. godine.

Tursku i Siriju pogodili su razorni zemljotresi koji su odneli preko 50 hiljada života. Upravo ovaj događaj pokrenuo je širenje [dezinformacija i konspirativnih narativa](#) u medijima i na društvenim mrežama o navodnim uzrocima i posledicama zemljotresa.

Najčitaniji [tekst](#) tokom februara na našem portalu bavio se intervjuom s nepostojećim ekspertom za međunarodne odnose i bezbednost Danijelom Smitom, koji je objavljen na portalu dnevnog lista Danas. U tekstu smo ustanovili da je fotografija ovog eksperta kreirana uz pomoć veštačke inteligencije.

Nakon slučaja
Saše
Sredanović,
analizirali smo i
navode o njoj
specijalizantkinji
Marijani Gulan.

MART

[Implementacioni aneks Sporazuma o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije](#) objavljen je 18. marta 2023. Sporazum je dogovoren, ali ne i potpisan. U martu je i Upravni sud poništio odluku o oduzimanju doktorata ministru finansija Siniši Malom. U Grčkoj se desila železnička nesreća u kojoj je poginulo 57 putnika, a u Francuskoj su izbili masovni protesti povodom usvajanja odluke da se starosna granica za odlazak u penziju pomeri sa 62 na 64 godine. U Crnoj Gori održan je prvi krug predsedničkih izbora.

Tokom marta, FakeNews Tragač nastavio je da se bavi istraživanjem samozvanih stručnjaka sa izmišljenim biogra-

fijama, pa je najčitaniji tekst bio onaj u kome je analiziran slučaj Marijane Gulan - „specijalizanta“ Saše Sredanović.

APRIL

Početak aprila, pred Specijaliziovnim većem u Hagu počelo je suđenje Hašimu Tačiju. Održan je drugi krug predsedničkih izbora u Crnoj Gori na kojima je pobedio Jakov Milatović, čime je okončana višedecenijska vladavina Mila Đukanovića. Održani su i vanredni lokalni izbori na severu Kosova i Metohije, na koje je izašlo samo 3,47% od ukupnog broja upisanih birača. U aprilu su se navršile i 24 godine od ubistva novinara Slavka Ćuruvije.

A na planu dezinformacija, po treći put zaredom, najčitaniji [tekst](#) FakeNews Tragača bavio se lažnim predstavljanjem profesionalnih uspeha – ovaj put bivšeg fudbalera Petra Puače. Iako Kodeks novinara Srbije u odeljku posvećenom novinarskoj pažnji propisuje da „novinar ne sme slepo da veruje izvoru informacija“, novinari su mu decenijama verovali na reč. Od dnevnog lista Borba 1996. godine do gostovanja u jutarnjem program TV Pink, krajem 2022. godine.

FakeNews
Tragač dobio je potvrdu iz klubova Đenova, Peskara, Nica i Osasuna da **Petar Puača** nikad nije nastupao za njih.

MAJ

Maj su obeležila su dva strašna masovna ubistva u Srbiji. Prvo se dogodilo 3. maja u OŠ „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu, gde je trinaestogodišnji dečak pucao na svoje školske drugove, usmrтивši osam učenika i čuvara, dok je još šestoro dece i jedna nastavnica povređeno. Broj stradalih popeo se na deset kada je 15. maja preminula devojčica ranjena u ovoj pucnjavi. Samo dan kasnije, u noći između 4. i 5. maja, Uroš B. je otvorio vatru na meštane sela Malo Orašje i Dubona, ubivši osam ljudi i ranivši 14. Nakon mesec dana od posledica ranjavanja preminuo je i dvadesetšestogodišnji mladić.

Mediji su u maju bili preplavljeni informacijama o masakrima u **Beogradu, Malom Orašju i Duboni**. Neke od tih informacija bile su neproverene, netačne i štetne.

Odgovor države na ove tragedije uključio je sprovođenje akcije razoružavanja građana, čime je omogućeno da predaju nelegalno oružje bez postavljanja pitanja. Građani su odgovorili protestom ispred Skupštine Srbije „Srbija protiv nasilja“ zahtevajući smenu određenih članova tela za elektronske medije i ministara, kao i ukidanje emitovanja rijaliti programa i sadržaja koji promovišu nasilje.

Mediji su tih dana bili preplavljeni različitim [\(dez\)informacijama](#) o ovim događajima i nisu prezali ni od čega kako bi prvi objavili pojedinosti o zločinima. Pojedini mediji pogrešno su naveli da je nastavnica istorije iz škole „Vladislav Ribnikar“ preminula tokom pucnjave, neki su poverovali lažnom profilu Žarka Lauševića i objavili kako je ovaj glumac napisao pesmu posvećenu masakru. Informer i Pink su izneli optužbe na račun N1 u kojima navode da ovaj medij traži da se dečak koji počinio ubistva u OŠ „Vladislav Ribnikar“ pusti na slobodu. Široka lepeza dezinformacija širila se i društvenim mrežama; Od one po kojoj se traže davaoci krvi koji nisu vakcinisani, do viralnog citata Nataše Stanojlović koji je pogrešno pripisan Matiji Bečkoviću.

JUN

U analizi „**B(r)ojno stanje**“ sagledali smo kako su mediji izveštavali o masovnosti protesta

Nakon masovnog ubistva, inspekcijски nadzor Ministarstva prosvete u OŠ „Vladislav Ribnikar“ otkrio je brojne nezakovitosti i nepravilnosti, uspostavljen je Anketni odbora radi utvrđivanja činjenica i okolnosti koje su dovele do masovnih ubistava u Beogradu, Smederevu i Mladenovcu, a u Skupštini se raspravljalo i o smeni ministra unutrašnjih poslova Bratislava Gašića (ali smena nije izglasana). Beograd je izabran za domaćina međunarodne izložbe EXPO 2027. godine.

U junu se nastavljaју protesti „Srbija protiv nasilja“, a televizija Pink prevremeno završava emitovanje rijaliti programa Zadruga. (Ispostaviće se samo do septembra, kada je počelo emitovanje nove sezone pod nazivom „Elita“.)

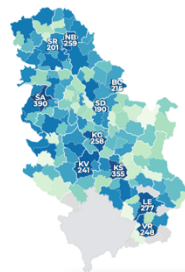
Čitaoci FakeNews Tragača najviše pažnje su posvetili [tekstu](#) o manipulativnom video-snimku koji je na društvene mreže plasirao Milan Jovanović poznatiji kao Strongmen. Strongmen je svoj video o štetnosti Mekdonaldsovog pomfrita zasnovao na 10 godina starim i više puta osporenim tvrdnjama.

JUL

Protesti „Srbija protiv nasilja“ održavali su se i u julu. „Na molbu porodica nastradalih“ obustavljen je rad Anketnog odbora osnovanog radi utvrđivanja činjenica i okolnosti koje su dovele do masovnih ubistava u Beogradu, Smederevu i Mladenovcu. Rade Basta je razrešen funkcije ministra privrede. Kancelarija za kontrolu strane imovine Ministarstva finansija SAD, stavila je pod sankcije Aleksandara Vulina, direktora BIA. Novoizabrani predsednik Crne Gore Jakov Milatović bio je u prvoj zvaničnoj poseti predsedniku Srbije.

Srbiju su u julu pogodile ekstremne vremenske nepogode, praćene olujnim vetrom, kišom i gradom, a pojedini korisnici društvenih mreža ubrzo su počeli da traže razloge za ovakve nesvakidašnje pojave. I umesto da veruju u „dosadna“ objašnjenja meteorologa, klimatologa i drugih stručnjaka, uzroke oluja našli su u drugim pojavama: od nezaobilaznog HAARP-a, preko Božje kazne, pa sve do CERN-a.

Pažnju javnosti privuklo je i spisak „botova“ Srpske napredne stranke. Objavljena tabela sadrži ime, prezime, okrug, mesto i linkove ka nalozima stranačkih aktivista koji su zaduženi da afirmativno pišu o SNS-u na internetu ili da, jednostavno, lajkovima, plusevima i minusima na onlajn portalima podržavaju politiku stranke. Najveću pažnju čitalaca tokom ovog meseca privukla je upravo [analiza](#) FakeNews Tragača, u kojoj je utvrđena verodostojnost podataka i izračunat broj individua koje botuju po opštinama, broj botovskih naloga po opštinama kao i broj botova „po glavi stanovnika“.

U julu smo analizirali tabelu s podacima o **SNS-botovima**. Najaktivniji su Kruševac i Šabac, a Mali Zvornik i Novi Kneževac bili su prvi „po glavi stanovnika“

U avgustu je veliki broj dezinformacija bio posvećen temi **klimatskih promena**.

AVGUST

Početak avgusta roditelji ubijene dece u OŠ „Vladislav Rinikar“ podneli su tužbu protiv dečaka koji počinio ubistva i njegovih roditelja. Nakon julskih oluja, Evropu, uključujući i Srbiju, pogodio je toplotni talas. U Grčkoj su ovakve vremenske prilike dovele do širenja velikih požara, a u Srbiji, posebno na društvenim mrežama, do oživljavanja dezinformacija i konspirativnih narativa u vezi sa klimatskim promenama.

Ipak, najčitaniji [tekst](#) FakeNews Tragača tokom avgusta nije se ticao dezinformacija o klimatskim promenama. Sredinom meseca više domaćih portala je kao istinitu prenelo četiri godine staru satiričnu vest o sobarici koja je navodno ukrala iskorišćen kondom jednom milioneru koji je odsedao u hotelu u kom je radila, a potom ga iskoristila kako bi sebi napravila dete i dobila novac za alimentaciju na sudu.

SEPTEMBAR

Na zahtev dela opozicije, predsednik Aleksandar Vučić najavio je da će do kraja godine biti raspisani parlamentarni i beogradski izbori. U Beogradu je održana Parada ponosa. U Nagorno-Karabahu Azerbejdžan je pokrenuo vojnu operaciju protiv „terorista“ u kojoj je ubijeno najmanje 32, i ranjeno najmanje 200 ljudi. Više od 100.000 etničkih Jermena bilo je primorano da napusti Nagorno-Karabah.

Međutim, svi ovi događaji ostali su – kada je o Srbiji reč – u senci sukoba koji se odigrao u severnom delu Kosova. U noći između 23. i 24. septembra dva kamiona bez registarskih tablica postavljena su na most kod ulaza u selo Banjska na severu Kosova i Metohije. Kosovska policija se ubrzo pojavila na licu mesta s namerom da odblokira put i tada počinje oružani sukob koji traje tokom celog dana. Grupa maskiranih i naoružanih muškaraca upala je u manastirsko imanje, gde su

Sukob u Banjskoj pratile su oskudne i oprečne informacije u medijima.

se sukobi nastavili. Ubijena su trojica Srba i jedan kosovski policajac. Ovaj događaj isprva su u pratile oskudne i oprečne informacije u medijima, da bi se narednih dana na portalima i društvenim mrežama pojavilo i nekoliko manipulacija plasiranih sa različitih strana, koje su uglavnom ukazivale na krivicu one „druge“ strane.

Najčitaniji [tekst](#) objavljen u avgustu na FakeNews Tragaču bio je onaj posvećen analizi navodnog snimka opozicionog lidera Dragana Đilasa, plasiranog na društvenoj mreži „X“. Novinari FakeNews Tragača utvrdili su da se na snimku nalazi hrvatski radijski i televizijski voditelj Dalibor Petko.

OKTOBAR

Milan Radoičić, kontroverzni biznismen i tada još uvek član Srpske liste, preuzeo je odgovornost za događaje u Banjskoj, zbog čega je protiv njega Više javno tužilaštvo pokrenulo istražni postupak. Usvojen je i novi set medijskih zakona kojima se Ministarstvo informisanja hvalilo, a stručna javnost upozoravala na njihove nedostatke.

Početak oktobra palestinska teroristička organizacija Hamas otpočela je napad na civile i vojsku Izraela sa zemlje i iz vazduha. Nakon početnog napada Hamasa, izraelske odbrambene snage uzvratile su napadom na položaje terorista u Gazi, ali i na drugim teritorijama naseljenim palestinskim civilnim stanovništvom, koje je pretrpelo užasavajuća stradanja. Do kraja meseca broj palestinskih žrtava popeo se na 10.000, a izraelskih preko 1.400.

Do kraja meseca fektčeking portali, uključujući i FakeNews Tragač, beleže brojne dezinformacije o novom ratnom sukobu, koje se pre svega šire društvenim mrežama. Među njima i one koje se, kao što je to bio slučaj i sa dezinformacijama u vezi sa pandemijom ili ratom u Ukrajini, uklapaju postojeće narative kojima se u lokalnom kontekstu učvršćuje nacionalna i verska kohezija. Pa smo tako, između ostalih, detek-

Na mrežama se, nakon 7. oktobra, pojavilo mnogo informacija upitne verodostojnosti o razvoju sukoba i zločinima u Palestini i Izraelu.

FRIDOM HAUS: SRBIJA SEDMA U EVROPI PO SLOBODI NA INTERNETU

Srbija je među zemljama koje su slobodno zemlje u svijetu, ali ne i među zemljama koje su slobodne u Evropi, odnoseći se u stvari, pak, na slobodu na internetu. Organizacija Fridom Haus, od 2023. kaže je slobodno 70 država. Ovoj podatak koriste se čak i političari, ali ne i novinari. Ovi podaci koriste se čak i političari, ali ne i novinari. Ovi podaci koriste se čak i političari, ali ne i novinari.

Alo je svojim tumačenjem izveštaja Fridom hausa objasnio značaj palteringa: kako manipulirati istinitim podacima.

tovali i dezinformaciju o tome kako „jevrejski satanisti“ u Siriji „napadaju pravoslavne hramove crtajući pentagrame (petokrake) i naopake krstove po ikonama“.

Najčitanija [analiza](#) FakeNews Tragača u oktobru odnosila se na manipulativnu interpretaciju izveštaja „Sloboda na internetu 2023: Represivna moć veštačke inteligencije“ koju je u svom štampanom izdanju objavio dnevni list Alo. Iako je u odnosu na izveštaj iz prethodne godine Srbija nazadovala za jedan bod, i zauzela sedmo mesto na listi od devet zemalja, Alo ovaj izveštaj proglašava za „nepobitan dokaz najšire moguće slobode izražavanja i iznošenja stavova u našoj zemlji“.

NOVEMBAR

Početak novembra raspisani su parlamentarni, pokrajinski i lokalni izbori u 65 gradova i opština, a proces predaje i proglašavanja izbornih lista bio je praćen optužbama o nepravilnostima ili pristrasnosti državne administracije. U novembru su zbog nepovoljnog položaja u kome se nalaze protestovali poljoprivrednici i štrajkovali radnici zaposleni u Pošti Srbije. Direktor BIA Aleksandar Vulin podneo je neopozivu ostavku.

Najčitaniji [tekst](#) Tragača tokom novembra bavio se potencijalnim učesćem Kosova na Evroviziji, čime su se bavili i brojni domaći mediji. Tragač je od Evropske radiodifuzne unije dobio potvrdu da se „ne planira pozivanje Kosova da učestvuje na Pesmi Evrovizije 2024“.

DECEMBAR

Poslednji mesec 2023. godine obeležio je intenzivan kraj izborne kampanje i sami izbori. Na republičkim i pokrajinskim izborima lista oko Srpske napredne stranke osvojila je najviše glasova i većinu mandata. Na beogradskim izborima, od 110 odborničkih mandata SNS je osvojio 49, SPS pet, Srbija

protiv nasilja 43, Srpska koalicija NADA sedam i pokret „Mi glas iz naroda” šest.

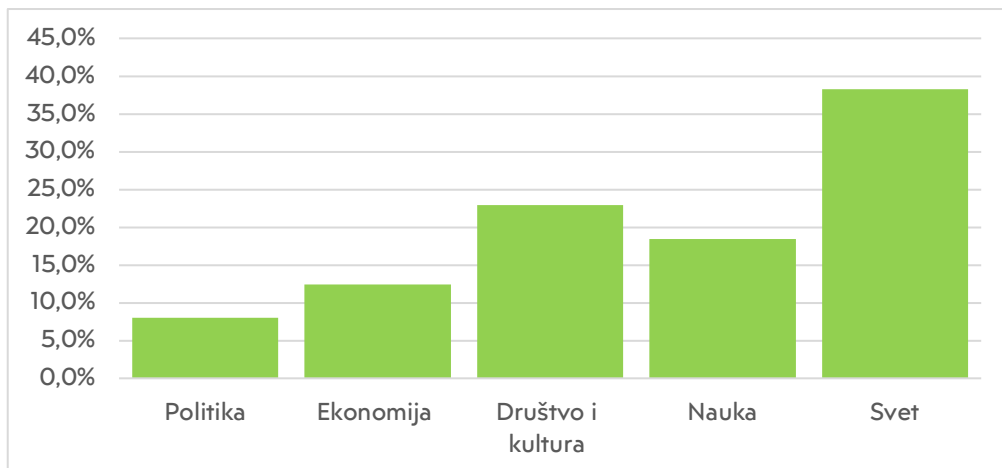
Potom su usledili protesti različitih formalnih i neformalnih grupa građana i političkih partija nezadovoljnih regularnošću izbornog procesa. I dok su pojedini mediji imali malo sluha za okupljene građane, drugi su intenzivno izveštavali o protestima u skladu sa sopstvenim uređivačkim politikama. Ono što je zajedničko za periode pre i nakon održavanja izbora jeste da su ih obeležile manipulacije.

Najčitaniji [tekst](#) FakeNews Tragača tokom decembra ticao se još jednog protesta. U pitanju je „Marš za Sajam“ koji je 10. decembra organizovala inicijativa Kreni-promeni u nastojanju da iskaže neslaganje sa planiranim rušenjem Beogradskog sajma. Izveštavajući o ovom događaju mediji su se poslužili fotografijama sa četvrtog po redu protesta „Srbija protiv nasilja“ održanog krajem maja 2023. godine.

TEMATSKI I GEOGRAFSKI OPSEG DEZINFORMACIJA

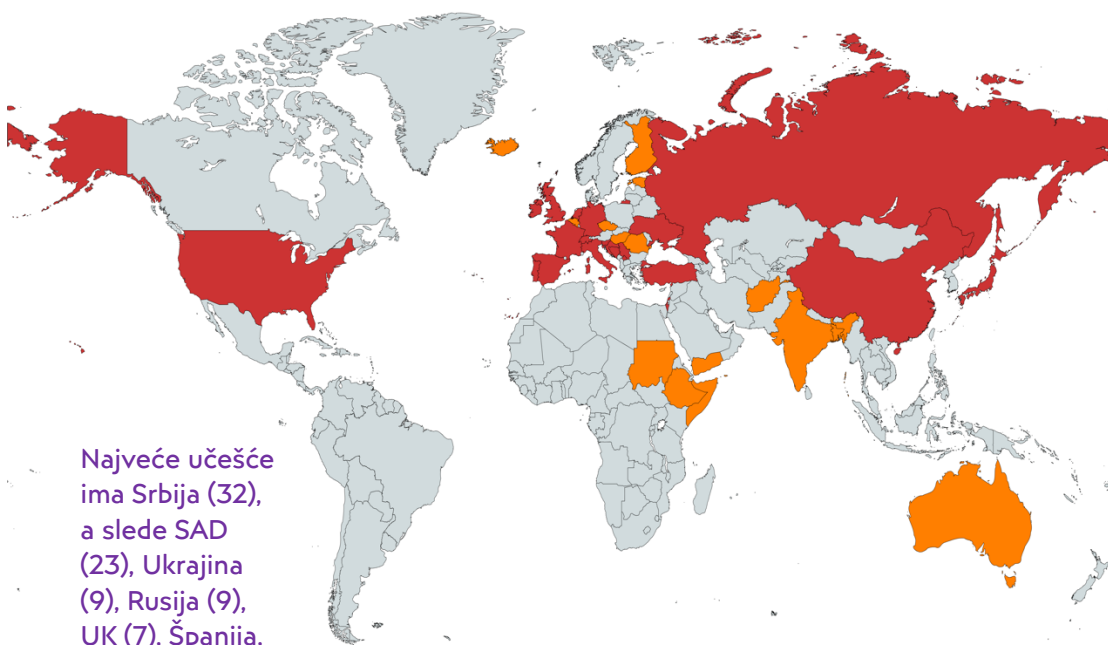
FakeNews Tragač svoje standardne analize razvrstava u pet tematskih kategorija, a učešće u tim rubrikama izgleda ovako:

Tematska
raznovrsnost
dezinformacija
u 2023. godini.

Na mapi su narandžastom bojom označene države sveta koje se u korpusu za 2023. javljaju jednom, a crvenom bojom one koje se javljaju više puta.

Najčešće lažne vesti su one koje se svrstane u rubriku Svet, a većina njih potiče sa društvenih mreža. U okviru ove kategorije registrovane su dezinformacije u vezi sa ratom u Ukrajini, sukobom u Gazi – ali i o kanibalizmu u Velikoj Britaniji ili skrivenoj biblioteci na Tibetu. Sistem tagovanja zemalja na koje se lažni narativi odnose, ili koje su makar pomenute u lažnim narativima (kao primer, dokaz ili ilustracija), omogućava da *mapiramo* takve lokacije. Među njima je Srbija, naravno, najčešća, a slede SAD, Ukrajina i Rusija.

Najveće učešće ima Srbija (32), a slede SAD (23), Ukrajina (9), Rusija (9), UK (7), Španija, Nemačka, Kina, Francuska i BIH (po 4), Turska, Švajcarska, Japan, Italija, Hrvatska (po 3) i Slovenija, Portugal, Izrael, Irska i Holandija (po 2).

Po učestalosti slede dezinformacije iz oblasti društvenog i kulturnog života, među kojima je najveću pažnju javnosti izazvalo razotkrivanje lažnih profesionalnih identiteta i dezinformacija koje su plasirane povodom tragedija koje su zadesile Srbiju, pre svega one koje su se odnosile na slučaj masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“. Broj medija koji je bez provere davao reč lažnim stručnjacima,

prenosio neproverene ili manipulirao informacijama svedoči o niskom nivou novinarskog profesionalizma kod nas.

Dezinformacije iz oblasti nauke čine gotovo petinu dezinformacija registrovanih tokom 2023. godine. Za razliku od prethodnih godina, kada su se dezinformacije iz ove kategorije uglavnom fokusirale na vakcine protiv korona virusne bolesti i njeno lečenje, u 2023. godini najveći broj ovih dezinformacija usmerava se na (ne)moguće uzroke klimatskih promena.

Potom slede dezinformacije svrstane u kategoriju ekonomskih tema. Ovde uglavnom ubrajamo već opisano manipulativno oglašavanje, ali su u ovu kategoriju svrstane, na primer, i netačne informacije o štetnosti pomfrita iz Mekdonaldsa i o tome kako je prvi tačskrin napravljen u Nišu.

Najmanje zastupljena kategorija dezinformacija odnosi se na političke teme. Većina ovih dezinformacija potiče iz medija, među kojima prednjače Srpski telegraf, Informer i Alo.

Gotovo svaka 5. dezinformacija na koju naiđemo tiče se nauke. U analizi „Osnove nestorologije“ bavili smo se knjigom „Između dva sveta“ Branimira Nestorovića.

POGLED UNAPRED

Na kraju ovog osvrta *unatrag* – pogledajmo i unapred: s kakvim izazovima ćemo se suočavati u mesecima pred nama? Uz već opisanu *neuhvatljivost* dezinformacija, veliki problem predstavljaće i ograničavanje softverskih rešenja koja su pomagala pri uočavanju informativnih distorzija. Uzmimo za primer [statističku analizu podataka iz tabele](#) sa SNS astroturferima, koju smo objavili u julu 2023. Da se ta tabela pojavila samo mesec dana ranije, mogli bismo da dobijemo i čitav niz zanimljivih informacija na osnovu metapodataka. Na primer: u koje doba dana astroturferi najčešće botuju i da li se to uobičajeno dešava u okviru radnog vremena? Nažalost, Ilon Mask odlučio je da obustavi mogućnost prikupljanja metapodataka sa Tvitera / Iksa, što je osim analiza velikih podataka onemogućilo i rad softvera poput Botometra,

Meta je u martu najavila ukidanje alata **Crowdtangle** od avgusta 2024. godine

koji je na osnovu dubinske analize aktivnosti naloga procenjivao da li se radi o živoj osobi ili botu. Fektčekere je neprijatno iznenadila i informacija objavljena sredinom marta 2024, da će Meta u avgustu ukinuti svoju aplikaciju Crowdtangle. Reč je o alatu koji je omogućavao da pregledate listu stranica koje su prenele određeni sadržaj, što nam je bilo od velike koristi pri analizi povezanosti određenih izvora dezinformacija. Naposljetku, i softveri za foto-forenziku polako postaju nemoćni pred kvalitetom AI fotografija, a brzina napretka AI alata nije ispraćena jednakim razvojem alata koji detektuju AI sadržaje. Iako je potraga za istinom sve teža aktivnost, FakeNews Traagač će nastojati da i dalje razdvaja žito od kukolja. ■■■■■■■■■■■■

FAKE NEWS tragač

